

**ORYANTALİST SEYAHATNAMELERDE TÜRK İMGESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME:
ALEXANDER WILLIAM KINGLAKE'İN SEYAHATNAMESİ *EOTHEN** ÖRNEĞİ**

İbrahim E. Bilici**

ÖZET

Oryantalist seyyahlar, Doğu ile ilgili yüzyıllar sonra bile hatırlanacak tasvirlerde bulunmuş, Doğuyu yeniden tanımlamışlardır. İletişim ve ulaşım teknolojilerinin yeterince gelişmediği dönemlerle seyahatnameler, uzak diyarlar hakkında zihinlerde fikirler ve imajlar yaratan başlıca bilgi kaynağıydı. Oryantalist seyahatnameleri 'gezi notu' ve yapılan gezinin bir 'raporu' olmaktan çok, mübalağa ve Sömürgecilik tarihinde önemli bir yeri olan İngiltere'den toprak bütünlüğünün zayıflamaya başladığı dönemde Osmanlı topraklarına gelip, gezerek bilgi toplayan önemli resmi görevlerde bulunmuş oryantalist seyyah Alexander William Kinglake, 1844'te yazdığı Eothen adlı seyahatnamesinde, Türkler başta olmak üzere, dünyanın doğusu sayılan yerler hakkında figüratif anlatımlarla yer yer gerçekten çok sapan imajlar çizmiştir. Batılı benmerkezciliğin (Eurocentrism) ötekileştirdiği Doğu'ya bakış köle/efendi diyalektiğine kadar gidip dayanmaktadır. Seyahatname sadece gezilen görülen yerler hakkında bilgi vermekle kalmamış, o yerlerin 'nasıl görülmesi' gerektiği konusunda da hem Batılı hem de Doğulu zihinlere derin izler bırakarak yer yer çarpık imajlar çizerek temsil etmiş, tarihe önemli notlar düşmüştür.

Anahtar Sözcükler: Oryantalizm, Seyahatname, Avrupa Merkezilik, Özne-Öteki, İmaj, Eothen.

**A STUDY ON TURKISH IMAGE AT ORIENTALIST TRAVEL BOOKS: WITH THE
SAMPLE OF ALEXANDER WILLIAM KINGLAKE'S TRAVEL BOOK 'EOTHEN'**

ABSTRACT

Occidental travelers observed the Orient with an orientalist perspective had depicted, re-defined the Orient that will be recalled even after centuries. Travel books were the main source of information that creates ideas and images in minds about distant lands while communication and transportation technologies were not developed enough. Orientalist travel books emerged rather than 'travel's note' or a travel's 'report', they seen with their exaggeration and literary aspect. Orientalist traveler Alexander William Kinglake who comes from England, the country which has a loom large in the history of Colonialism. Kinglake wrote his travel book named Eothen at 1844 with information he gathered during his travels. In his travel book, he draw figurative expressions and distorted images about the places mentioned (middle) eastern part of the world, in particular Turkish people. The perspective of Occidental narcissism (Eurocentrism) outlooks to the Orient as 'other', rooted to the slave / master dialectic. This travel book represented Orient with some distorted images, not only provide information about the places visited, leave deep trace and centuries long memories about how 'should seen' that places by both the Western and Eastern minds.

Key Words: Orientalism, Travelbook, Eurocentrism, Subject-Other, Image, Eothen

* İlk basımında (1845) orijinal adı '*Eothen, or Traces of Travel Brought Home From the East*' olan kitap; '*EOTHEN* (Türkçe karşılık bulunamamış) *Bir Oryantalistin Doğu Seyahatnamesi* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir. Kitap, İngilizce ve Türkçe literatürde '*Eothen*' olarak bilinmektedir.

** Dr. İbrahim E. Bilici, Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü araştırma görevlisi. e-mail adresi: bilici@erciyes.edu.tr

Giriş

Batı'nın Doğu hakkındaki bilgisinin temeli, oryantalist bakış açısıyla atılmıştır. Oryantalist gezginler Doğu'yu gidip yerinde görmeyi, gördüğünü dönünce anlatmayı, Doğu'da yaşadıklarıyla birlikte bazen tahminleri de kaydedip, seyahatname şeklinde kitaplaştırarak tarihe not düşmeyi görev bilmişlerdir. Oryantalizm bir düşünce biçimidir. Özellikle kitle iletişim araçlarının bu denli yaygınlaşmasından önce, Doğu'ya gitmemiş bir Batılı, Doğu hakkındaki ilk bilgilerini, izlenimlerini hep seyahatnamelerden almıştır.

Bu çalışmada, seyahatnamelerdeki bilgi ve önyargıların, iletişim (kitle) ve ulaşım teknolojilerinin yeterince gelişmediği dönemlerde Batıda Türk imajının temellerini attığı; bugünkü imajlarda bu temellerin izlerinin bulunduğu varsayılmaktadır. Ayrıca, Türk imajı ile kastedilen milliyet değil, 'Türkiyeli' insanların Batıdaki imajıdır.

Bu çalışmanın amacı, Batı perspektifinde tarih yazımı zemininde, oryantalist seyahatnamelerde Türk imgesinin nasıl inşa edildiği, dışarıdan bir Batılı gözüyle Türk'ün; seyahatnamenin yazıldığı dönem ve koşullar içinde nasıl görüldüğünü, Türk imgesine ait bilginin nasıl oluşturulduğunu tespit etmektir. Batı'nın Doğu'ya bakışında geçmiş ile bugün arasındaki bağı kurmak okuyucuya veya başka bir çalışmaya bırakılmıştır.

Bu incelemede, Kinglake'in Doğu izlenimlerini işaretlemeye hareket noktasının neler olduğu, daha çok nelerin dikkatini çektiği ve nelerin üzerinde durduğu, oryantalist bilgisi doğrultusunda bu işaretlemeyi hangi bakış açısıyla yaptığı, tespit edilmeye çalışılmıştır. Oryantalist seyahatnamelerinde Türk imgesi ana çerçevesi içinde konunun orijinindeki 'imge', 'oryantalizm', 'seyahatname', 'tarih yazımı' kavramları ve çarpıcı bir örnek olarak seçilen Alexander William Kinglake'in *Eothen* adlı meşhur seyahatnamesinde tasvir edilen Türk imgesinden izler bu çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır.

McLuhan'ın öngörüsüyle *küresel köy* [*global village*] halini alan, hızla küreselleşen dünyada, bırakın Doğu-Batı tanışıklığını dünyanın en karanlık ve ücra köşesinde kalmış bir ülkeyi ekonomik, sosyal, kültürel, tarihi ve politik açılarından

tanımak son derece önemlidir. Sadece tanımak değil, kendini ona doğru bir biçimde tanıtmak da bir o kadar önemlidir. Diğerlerinden izole olmak, içine kapanmak artık mümkün olamadığına göre onları doğru tanımak ve onlar tarafından doğru tanınmak, zihinlerde doğru bir Türk imgesi inşa etmek gerekmektedir.

İncelenen seyahatnamede egemen olan oryantalist bakış açısı ve oryantalizm, Doğu ile Batı arasında yapılan varlıkbilimsel ve bilgi kuramsal ayrımlara dayanmaktadır. Asıl mesele, bilginin- ve bu yüzden teorinin veya tarihin – ötekinin idraki ve ilhakı yoluyla nasıl tesis edildiğiyle ilgilidir (Young, 2000: 27). Batı’da ilk Doğu izlenimlerinin yazılı=inandırıcı/söylenti olmayan nitelikte Oryantalist seyyahların kanaat önderliği ile şekillendirildiği ve yüzyıllar öncesinde temeli atılan Doğu fikrinin ikinci binyılda da Doğu yaklaşımlarında zemin hazırlamakta olduğu muhtemeldir. Bu durumda tarihin tozlu sayfalarında Doğulu imgesi içinde özellikle Türk imgesine yakından bakmak kavrayışımızı arttıracaktır.

İmge ve Gerçek

İmge, İngilizce ‘image’ sözcüğünden Türkçeye geçmiştir. Hayâl, tasvir, suret, şekil, toplumun kanaati, heykel, fotoğraf ve zihinde meydana gelen şekil, görüntü, nesnelere zihinde şekillendirmek (Babylon Programı ver.1.2), aslı ‘gibi’ olmak (Yüksel, 2005: s.y.) gibi anlamları olan imge, gerçekliğin yaklaşık olarak bir görsel sunumudur (Emir, 2003: 33). İmgeler gerçek nesnelere, varlıklara dayanır, daha çok aslına benzemeye bazen de aslını değiştirmeye çalışır. Türkçede kullanımıyla imge, imleme/işaretleme bağlamında image’in kasıtlı olarak yanıltıcı düzenlemeyle sunulan yanını da kapsar. İmgeler gerçeği yeniden üretmekten çok, izleyende farklı etkiler bırakmak amaçlıyorsa, bir yanılgılar yumağı sunmaktadır.

İnsanlık tarihi boyunca insan hep imgeler yaratmıştır. Avladıkları hayvanın, ürettikleri tahılın, imajını üreten insan, bazı imajları yaşatmak istemiş, firavunları mumyalayarak zamana dayanıklı hale getirmiş; freskler, kabartmalar, heykeller yaparak, yine zamana dayanan taş ve çürümeyen metaller kullanmıştır. Teknolojinin gelişimiyle birlikte imge üretimi de bir endüstri ve toplumun belirleyeni haline gelmiştir.

İmgelerin yanı sıra bu imgelerin oluşmasına yol açan yazınlar arası, hatta ekinler arası bağlantıları bulmayı amaçlayan imgebilim, İnsanların başka ülkeler ve

uluslar hakkında imgelerin sembol sistemi ve yazısına yansımaları da incelemektedir. Böylece kültür ile birlikte imgelerin oluşum süreci de kapsamına almış olur.

Oryantalist Bakış Açısı ve Öteki

Benmerkezcilik bireyde başlayıp topluma yayılabilmektedir. Oryantalizm terminolojisinde Avrupa'daki bu kendini odağa alma olgusu Avrupa merkezilik [*Eurocentrism*] kavramı ile karşılanmaktadır. Bunun metindeki bir örneği; Gezileri esnasında karşılaştığı Doğuluların selamlamalarını Kinglake, “..Atımdan inerek girişe doğru ilerledim. Reisleri kendi adetlerince önce benim elime ve sonra da kendi alınına dokunarak ve bu hareketi birkaç defa tekrarlayarak beni selâmladı. Bu hareketiyle sanki benden aldığı gücü bir elektrik akımı gibi kendisine aktarıyordu” (Kinglake, 2004: 118) ifadeleriyle tasvir etmiştir.

‘Biz’ ve karşısına ‘öteki’ nin yaratılması bir sosyal süreçtir. Bir grup önyargısı geliştirebilmek için önce grup bilinci geliştirilir ve gruplar ayrıştırılır, diğerinden izole edilir. Grup ön yargısı, bir grup üyelerinin bir başka grup ve üyeleri hakkındaki ortak ön yargılarından oluşur. ‘Öteki’ genellikle de olumsuzluk yüklüdür. Bir toplumun ‘öteki’ kavramını yaratmasının pratik yararının ne olduğu sorgulandığında, temelde sürdürülmesi gereken bir üstünlük/alçaklık ilişkisi ortaya çıkar: “Emperyalizmin büyük gelişme devresinde müstevliler kendilerinde üstün beşeri kıymetler görürler, buna dayanarak başkalarını kendi refahları uğrunda esir gibi kullanmayı en tabii bir hak telakki ederlerdi” (Tekeli, 1998a: 87). Üstün olan; ötekini edilgen, pasif ve olumsuzluk adına her türlü sığara uygun olarak tanımlamıştır. Denetleyen ve hâkim olan, ötekini sadece kendi denetimlerine bir meşruiyet söylemi kazandırmak için yaratmamakta, ötekini denetimi sürdürmek için araçsal amaçlarla da yaratmaktadır. Ünlü ‘böl ve yönet’ formülü ötekiler yaratılarak işletilmektedir.

Aslında bir üstünlük iddiasıyla öteki kavramını yaratan bir sosyal yapı kendisini de bir kalıp tipe, ötekiyle belli bir ilişki biçimine ve belli bir ahlâka sınırlandırmaktadır. Hegel’in ünlü efendi/köle diyalektiğindeki gibi, insan zorunlu olarak ya efendidir ya da köle, bunlardan biri olduktan sonra da, varlığı ve özellikleri öteki tarafından belirlenir hale gelir (Tekeli, 1998b: 2). Bir değerler dizisi olarak ‘efendi/köle’ diyalektiği kaçınılmaz bir biçimde tüm iktidar ilişkilerini bir

homojenliğe teslim etmektedir.

Egemen ile boyun eğdirilen arasındaki fark, basitleştirerek tanımlanır ve sadece ‘ideoloji’ ile ilgili nosyonlarla ayırt edilir (Tekelioğlu, 2003: 148). Efendi köleyi kendi arzularını doyurmak için çalıştırır. Efendisinin arzularını doyuma ulaştırmak uğruna, Köle kendi içgüdülerini bastırmak, kendisini olumsuzlamak ya da alaşağı etmek zorunda kalır (Sarup, 2004: 34). İşçi sınıfının modern köleliğinde evrensel özne-nesne, etken-edilgen, fail-kurban konumuyla birlikte başka grupların da özellikle kadınlar, zenciler ve tüm diğer etnik gruplar ve azınlıkların (Young, 2000: 17) hatta mutlu azınlıkların bu ilişki biçimi içinde konumlandırıldığı bilinmektedir.

‘Kimsin, necisin, nereden gelmiş nereye gidersin?’ soru dizisinin yanıtı olarak kimlik özdeşimi, kimlik tanımı, bilinçli bir varlığın verdiği yanıtıdır. Ötekilerin kimliği veya ‘ne’liği ile ilgili görüşlerimiz, başkalarına atfettiğimiz nitelikler onların kimliği değil bizim zihnimizdeki imgeleridir (Güvenç, 1998: 24). Ötekinin yaşadığını yaşamadan, aynı bilgileri ve deneyimi paylaşmadan onun kimliğini aslında ancak betimlemek mümkündür, belirlemek değil.

Ötekinin ‘öteki’ olabilmesi için, önce onu egemen öznedan ayırmak gerekir. Feminin/maskülin, beyaz/siyah, efendi/köle... Doğulu/Batılı bu ‘zıttıyla kaim’ kavramların aralarında bir sınır çizilmelidir. Gerçek ayırım, coğrafyanın sınırlarında değildir, örneğin coğrafyayı Hall (1996: 185)’ün de bahsettiği gibi haritaları basitçe çizip bölse dahi bu sınırların zamanla değişmeyeceği garanti edilemeyeceği gibi, en azından zihinlerdeki sınırların sabit kalabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Hall, “*The West and the Rest: Discourse and Power*” adlı makalesinde, ‘Batı’ ve ‘geri kalanı’nın totalci bir yaklaşımla nasıl ikiye ayrıldığını şöyle açıklamaktadır: “*Değişik Avrupa kültürleri homojen Batı olarak ‘geri kalan’ların tamamından ‘farklı’dırlar, Benzer bir şekilde, ‘geri kalan’lar, kendi aralarında farklar olsa da, Batı’dan tümüyle farklı oldukları için ‘aynı’ olarak temsil edilirler. Kısaca, ‘temsil sistemi’ olarak söylem, dünyayı basitçe ikiye böler: ‘Batı’ ve ‘Geri kalanı’*” (1996: 189). Derrida’nın klasik sözlüğündeki ‘*d i f f é r a n c e*’ sözcüğü, doğa, nitelik ve biçimce aynısı olmamak ya da benzeri olmamak anlamında; ‘fark’ → ‘ayırım’ kavramını karşı karşıya gelen farklı güçlerin etkileşimindeki ayrımlarla ele almaktadır (Boyne, 1998: 14).

Derrida'ya göre tarih, bütünlükten kopmaların tarihidir, 'fark'tır (Young, 2000: 112). Levinas ise totalleştirilmenin uzun tarih boyunca Batı felsefesine, onun birliğe ve 'tek'e olan arzusuyla ötekiyi kendi içinde sahiplenmiştir. Bu 'ontolojik emperyalizm', bir iktidar felsefesine, ötekiyle ilişkinin onun benliği içine asimile edilmesiyle kotarılan bir bencilliğe tekabül eder. Öte yandan Edward 'e bakıldığında, Said bütünleyici yaklaşımları eleştirmektedir (Said, 1998: 309). Said'e göre, çoğul nesnelere bütünleyici şemalar içerisinde kavrayan yekpare anlayış tarzları önermek yerine onları oldukları gibi tahlil edebilecek yeni bir bilgi türü üretilmelidir.

Sartre için 'insan tarihi Batı'nın tarihiyle özdeşleşmiştir (Said'den aktaran: Young, 2000: 25, 29-30, 39, 73). Toynbee, de bu Batılı benmerkezciliği ağır bir şekilde eleştirerek; "*Batı medeniyetinin çocuklarının teslim oldukları, tahrif edici bir benmerkezci yanulsamanın mantık dışı ürünü; Batı toplumunun sonradan görme ve taşralı tarihidir*" (Toynbee'den aktaran: Young, 2000: 39). Tarih sorunu bilginin oluşumu sırasında araştırmacının rolünden ve yazan-özne olarak tarihinin izlerinden ayırıştırılmaz bir hâl almaktadır (Young, 2000: 244). Ötekiyle arada sonsuz bir mesafenin bulunduğu ilişkiyi Levinas metafizik olarak adlandırmıştır. Sömürgelerini 'ötekiler' olarak tanımlayarak kendini egemen özne olarak pekiştirmiştir. Aynı zamanda onları, idare ve pazarların genişlemesi maksatlarıyla, bu egemen benliğin programlanmış suretleri şeklinde düşünmüştür (Spivak'tan aktaran: Young, 2000: 36). Böylece efendi/köle ilişkisi kurulup meşrulaştırılmıştır.

Bu köle/efendi diyalektiğinde tepedeki insanlar diptekileri sürekli aşağılarlar. Özellikle *deri rengiyle doğanın gazabına dönüşen insanların*, doğal efendilerine karşı bırakın isyan etmeyi eşitlik talep etmeleri bile başlı başına büyük bir hakarettir. Bu durum üst ve alt sınıflar arasındaki ilişkide geçerli olsa da, ırklar arasındaki ilişkide daha geçerlidir (Hobsbawn, 1999: 391).

Üstünlük/alçaklık, biz/onlar, özne/nesne, köle/efendi gibi zıtlıklar kültürlerle yerleşmektedir. Gruplar ve toplumların karşılıklı bakış açılarında, inşa edilip zamanla içselleştirilen imajların büyük rolü vardır. Algıların, bireylerin ön yargıları, ideolojileri, sosyo-kültürel çevrelerden etkilendiğine vurguda bulunan Foucault ise bir örnek verir: "*Afrika'nın en ücra köşelerinden birine bir test filmi göstermek üzere giden psikologlar, gösterimin sonunda seyircilerden filmi anladıkları gibi anlatmalarını isterler. Üç kahraman arasında geçen bu öyküde seyircileri yalnızca*

tek bir şey ilgilendirmiştir: Ağaçların arasında gezinen ışık ve gölge oyunları.” Algılarımız kişilere göre belirlenir. Gözlerimiz de bir şartlanmışlık içinde, gelip giden, ortaya çıkan ve kaybolan kişileri arar (Canpolat, 2003: 74). Foucault, toplumda farklı, dışlanmış, ötekileştirilmiş olan ‘delilik’ kavramı üzerine düşünmüştür. Sosyal yapı içinde deliler su götürmez şekilde ‘öteki’ oldukları halde, milliyetçi tarihçilerin bu kimselerle ayrı bir toplumsal sınıf olarak ilgilendikleri nadir olarak görülür (Fentress, 1998, 183).

Seyahatnamelerle Tarih Yazımı

Geçmişte neler olup bittiğini kayıt altına alınmış olan bilgilerden elde edilmektedir. Yazı öncesinde kabartmalar ekonomik, sosyal, kültürel yapılarıdaki gelişmelere (kuraklık, bereket, doğal felâketler) tanıklık etmektedir. İnsanlığın temel belleği olarak yazılı kayıtlar çok önemli tarihsel bilgi kaynağıdır. İnsanlığın varlığını sürdürmesi için yaptığı tüm faaliyetler onun tarihini oluşturur. Aristo’yu bize tarih tanıtır, Graham Bell’i de. Cep telefonunu üretenleri de iki binli yılların tarihçileri, sonuçta bu dönemde yaşayan birileri, gelecek nesiller için tarih yapacak, tarihini yazacaktır. O halde toplumu oluşturan bireylerin tarihi olduğu gibi, tüm toplumların da birer tarihi vardır. Önemli gelişmelere, savaşlara imza atanların ‘yaygın olarak bilinen’ bir tarihi olacağı gibi, hemen hiçbir şekilde tarih sahnesinde boy göstermemiş ülkelerin, Afrika’daki en ilkel toplumların da birer tarihi vardır.

Tarih yazıcıları kendi toplumlarındaki gelişmeleri kaydederken bazıları da diğer ülkelerde yaşayanları, ötekileri izleyip anlatan seyyahlardır. Her toplumun bir tarihi olduğu halde Afrika’nın bir tarihi olmadığını ilan eden Hegel’di ve İngiliz emperyalizmini eleştiren de Hindistan’ın İngilizler tarafından sömürgeleştirilmesinin neticede iyi olduğunu çünkü bunun Hindistan’ı Batı tarihinin evrimci anlatısına dahil ettiğini, böylece müstakbel sınıf mücadelelerine zemin hazırladığını söyleyen de Marks’tı. Marks, tarihin itici gücünün din olduğunu yazmış, Ranke gibi en seçkin Alman tarihçilerin yazdıklarını ise, *‘tarihi sevimli anekdot tüccarlığı’* olarak tanımlamıştır (Engels’e mektup, 7 Eylül 1864 aktaran: Bottomore, 2002, 570). ‘Dünya tarihi’ ise sadece Fredric Jameson’ın hürriyetin zaruretler sahasından sökülüp çıkarılması şeklinde tanımladığı şey değil, aynı zamanda her zaman için Avrupa’nın ‘ötekileri’nin yaratılması, tabi kılınması ve nihai sahiplenilmesini de ihtiva etmektedir (Young, 2000, 13).

Tarihsel metinlerin mutlaka az-çok gerçek dayanağı olmalıdır. Eğer metinleri, bazı durumlarda olduğu gibi kurgusal türetmeler ise, bu türetmelerin ham maddesi doğruluğu kanıtlanabilen olgudur (Bedarida, 2001, 79). Tarihe not düşmek, arınma gerektirir. İdeolojiden, ilişkilerden, aidiyetten, siyasetten arınmakla tarih kaydedilir. Bu tarafsızlık durumunu Hobsbawn şöyle açıklar: *“Biz tarihçilerin çalışmaları IRA'nın kimyasal gübreyi bir patlayıcıya çevirmeyi öğrendiği atölyeler gibi bomba fabrikalarına dönebiliyor. Bizim özelde tarihin politik-ideolojik açıdan istismarına engel olma genel olarak da tarihsel olgulara karşı bir sorumluluğumuz söz konusudur”* (1999, 10).

Tarih, ‘iktidar seçkinleri’nin kitle iletişim araçlarıyla tüketilebilir bir ‘şey’e dönüşmüştür. Kitleleştirilerek kullanıma sunulan yalnızca imajlar değildir, tarih de *kitlesel imajlar* yığını haline gelmiştir. Bütün değerlerin her gün yıkılıp, değişen tüketim kalıplarına göre yeni baştan düzenlendiği bir ortamda, tarih de her gün değişen kalıplara göre kurgulanmakta ve yapay bir toplumsal bellek oluşturulmaktadır.

Oryantalist Bakış

Orient Doğuyu, işaret etmektedir. Batıdan Doğuya bakan yazarlar tarafından Doğu, tuhaf, garip, egzotik, içine dönük... bir kayıp dünya olarak tasvir edilir. Oryantalizm, Batı'nın Doğu'ya yaklaşımını betimlemede kullanılan bir terimdir. *“Oryantalizm; Batı'nın ürettiği hayali bir Doğu' tasviriydi bu ama uçuk bir Batı rüyası da değildi. Doğu'nun ve ona ait özelliklerin Batılı gözle yeniden kurulmasıydı. Batı'nın karşıt imgesi olarak ona göre kendini tanımladığı ve rahat bir vicdanla sömürebilmek için ‘ötekileştirdiği’ suskun Doğu'nun silüetidir”* (Parla, 2001). Oryantalizm Doğu'ya bir öğrenme, keşfetme ve pratik konusu olarak sistemli bir şekilde yaklaşan bir disiplindir. Üstelik Doğu olarak bölünen çizginin gerisinde neler kaldığı hakkında konuşmaya çalışan herkesin elinin altında hazır bulunan düşler, imgeler, sözcüklerden oluşan koleksiyondur (Said'ten aktaran: Binark, 1998, 71).

Oryantalizmin, Batı'nın kapitalistleşme-sanayileşme süreci içinde ortaya çıkan bir ilgi, düşünce ve duygu alanı olduğu doğrudur. İkincisi ise başlangıçta bu kavramın iki anlamda, Doğulu zevk ve yaşam biçimi ve bu yaşam biçimini bilimsel olarak inceleme olmak üzere iki şekilde kullanıldığıdır (Timur, 2003, 64).

Said'e göre Oryantalizm üç uygulamaya sahiptir. Bunlar, 1) Doğu hakkında yazılan ve araştırılanlar, 2) Doğu ve Batı arasındaki ontolojik ve epistemolojik ayrıma dayan düşünce şekli, 3) Doğu üzerindeki Batılı otorite. Said Doğu'yu, Avrupa'nın icadı, romantikliğinin, gizemli varlıklarının, akıldan çıkmayan hatıralarının ve yerlerin harikulâde tecrübelerinin mekânı olarak niteler (Türer, 2002, 151).

Said'in önemli kavramsal dayanaklarından biri Foucault'dan devraldığı 'söylem' kavramıdır. Söylem; 'düşünüş', 'yerleşmiş gelenek', 'yasal gelenek' gibi değişik anlamları kapsar. Said'te Batı'nın bir Doğu Söylemi vardır. Ancak Batı'nın söylemiyle Doğu'nun gerçek tarihini anlamak mümkün değildir (Mardin, 2002, 112). Said'ten hareketle, Oryantalist söylemi Batılı (evrensel/egemen) öznenin merkezi oluşturan kendi kimliğini kurması sonucunda farklı öz ve bilgi pratiklerinin Batı ve Doğu biçiminde işaretlenmesi olarak tanımlayabiliriz. 'Başkalarının' bilgisinin kendi kavramlarıyla edinilebileceğini öne süren her türden yaklaşım oryantalist bir yaklaşımdır (Boztemur, 2002, 135). Gerçekte oryantalist, dünyanın bir bölümünü kendi bölgesinden kesinlikle ayrı sayar (Said, 1998, 442).

Said'in iddiasına göre, çoğul nesnelere bütüncü şemalar içinde kavrayan totalci yaklaşım tarzları önermek yerine, onları olduğu gibi tahlil edecek yeni bir bilgi türü üretilmelidir. "*Özelde Şarkiyatçılık, genel olarak da başka toplumlarla ilgili Avrupalı bilgi mevzu bahis olduğunda tarihselcilik, insanlığı birleştiren tek beşeri tarihin ya Avrupa'nın, ya da Batı'nın, bakış açısından en yüksek noktaya ulaştığı veya bu açıdan gözlemlendiği anlamına gelir...*" (Said'ten aktaran: Young, 2000, 25, 217). Said, ünlü kitabı *Oryantalizm*'de: Batıda, tarih boyunca Doğuyla ilgili yazan yazarların genel söylemsel yapıları itibarıyla, şarkiyatçı bakış açısının sürekli belirleyici olduğunu ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Bilmediğimiz mekânlar hakkındaki bilgimiz sadece Batı üzerinden, Batılı gezginler ve akademisyenler tarafından üretilen bilgiye ve onların tecrübelerini yansıtan imgelere dayanır. Bu imgelerin gündelik yaşamda tecrübe edilme olanakları sınırlı olduğu için, dahası geçmişe dair imgelerin tekrar gözden geçirilmesi mümkün olmadığından müzakere edilme şansı azdır, dolayısıyla bu imgeler aktarıldıkları/anlatıldıkları veya kopyalandıkları gibi benimsenir ve öylece yeniden üretilirler; giderek kültürel bir tortu haline dönüşerek, 'gerçeklik' kazanırlar (Mutman'dan aktaran: Binark, 1998, 66).

Said’te şarkiyatçılık sürekli hümanizm değerlerine ve ‘insan ruhu’ nosyonuna başvurur. Temel tezi şudur: Şarkiyatçılık ‘hümanist değerler’i yok etme çabasını içerir ve şarkiyatçı gerçeklik hem insan karşıtı hem de sürekli (Young, 2000, 203-204).

Seyahatname ve Doğu İmgesi

Despotizmi, mistisizmi, otantikliği ile gizemli; zulmü, ihtişamı, duygusallığı, erotizmi, ehlileştirilmiş felsefesi ile yeniden seyahatnamelerde roman gibi kurgulanan bir dünyadır Doğu.

Batılı öznenin seyahat etme ve ötekini yerinde görme arzusu oldukça ilginçtir. Aslında Yerlileri görebilmek için Üçüncü Dünya’ya seyahat etmek yerine Batı şehirlerinin çevre mahallelerine yapılacak bir ziyaretle burada göçmen olarak yaşamakta olan Üçüncü Dünya’nın insanlarını görmek çok daha zahmetsiz olurdu (Yeğenoğlu, 2003, 55). Ancak seyyah için cazibe o yerliyi geçmişinden tarihinden getirdiği kırıntılarla değil ‘yerinde’ orijinal haliyle görme arzusudur.

Turistleri akın akın doğuya sürükleyen, geçmiş yüzyıllarda seyyahları canı pahasına binlerce mil at sırtında, yürüyerek, aç kalarak yer küre üzerinde gizemli, tuhaf, garip doğuyu dolaştıran... Gidip, yerinde görmek, diğerleri adına keşfedip, gezdiği yerdeki insan dahil tüm nesnelere, onların yerine onları temsil ederek anlatmak arzusudur.

Eothen’de Türk ve Doğu İmgesi

Güneş Batmayan İmparatorluk’tan Doğuya bakan, İngiltere’nin saygın ailelerinden *Mudcombe Park* mensubu olan Alexander William Kinglake, İngiltere’den İstanbul’a gelip buradaki yaşama katıldıktan sonra, Truva, İzmir ve Anadolu toprakları boyunca ilerleyip Şam, Gaza, Nablus Kudüs gibi Osmanlı toprakları içinde yolculuk etmiştir. Kinglake, bu seyahatini Eothen’de anlatmıştır. Gezmenin, salt ‘görmek’ ve ‘eğlenmek’ten farklı bir anlam taşıdığı, henüz ‘turizm’ kavramının ortaya çıkıp yaygınlaşmadığı bir dönemde, ulaşım imkânlarının da son derece kısıtlı olduğu da göz önüne alınırsa bu tip bir ‘ölüm pahasına’ gezinin basit nedenleri olması düşünülemez.

Kinglake’in Osmanlı topraklarında gezmesinin nedeni Osmanlı hakkında bilgi toplamaktı. Çünkü o dönemde İngiliz parlamentosu toplanıp, Osmanlı’nın

toprak bütünlüğü konusunu tartışıyordu. Said'e göre bu seyahatnamenin yazılmasının nedeni: *"Bu kitabın görünen ana hedefi, Doğu'ya seyahat etmenin 'insan karakterini' (Hatta kişiliğini) değiştireceğini ispat etmektir. Fakat aslında değişecek olan yok, güçlenecek olan vardır. Yabancı sevmezliğiniz kuvvetlenecek ve kendi ırkınızın 'her şeyi yapacak kadar kudretli' bir ırk olduğuna inancınız bütünleşecektir."*

Kinglake seyahate çıkışının nedenini kendisi açıklarken kafasında da bir Avrupa imajı canlandırmaktadır. Ona göre seyahatin gerekçesi şudur (Kinglake, 2004, 103-104):

Eğer bir adam, özellikle de bir İngiliz, anasından ağızında bir gemle doğmamışsa, bir gün gelecek topluluğun usanç verici taraflarından nefret edecek, uygar insanlardan hoşlanmayacak, her şeyle alay edecek, kızacaktır. Uygarlık kemendini üstünüze atmak için fırsat kolluyor. Muhakkak sizi de kapacaktır ve ehlileştirip faydalı bir duruma sokacaktır. Bu gücün karşısında seni başka bir şey çekecek, önce Avrupa turları sonradan da Doğuda gezme isteği belirecek. O zaman İngiltere ovaları ve çayırları artık seni tutamayacak. Bu küçük, hür toprak parçalarından büyük adımlarla fırlayıp gideceksin. Bu senin için, sevimli, orta-yaşlı, kıymetli, başarılı, gösterişli, titiz bir dadiya benzeyen, Avrupa'nın bezginliğinden kıvranan birisi için, sağlık, huzur ve kuvvet kaynağıdır.

Yazarın Batılının Doğuluya bakışını (diğer yazarlardan özde fazla farklılık olmamakla birlikte) kendi şahsında açık sözlülükle ve ciddiyetle yansıtmış olması (bu konuda gerçekten samimi olup olmadığı belli değildir aslında) nedeniyle eseri o dönemde bir İngiliz'in bakışıyla Türk imgesini görmek açısından önemli bir kayıttır.

Yazar, Osmanlı topraklarına girişini şöyle anlatıyor: *"Güneye doğru bakınca, Tuna vadisi üzerinde sert ve kapkara yükselen tarihi Osmanlı kalesi Belgrat'i gördüm. Sanki tekerlek üstünde giden Avrupa'nın sonuna gelmişim"* (bundan sonra sadece at ve deve üzerinde seyahat edecektir) Çünkü Osmanlı topraklarında uzun mesafe seyahat edilecek arabalar kullanılmamaktadır. (s.26) *"...ve şimdi artık doğunun görkem ve olağanüstülüğünü seyredecektim."* der. 'Avrupa'nın sonuna gelmek' ifadesi ilk olarak Hall'ün *'...where Europe ends in the East'* satırlarını hatırlatmaktadır. Avrupa bir yerde bitmekte ve o 'meçhul' doğu başlamaktadır. Kinglake'e göre bu sınır Belgrat'tır (Kinglake, 2004, 7).

Osmanlı imajı: Kinglake Türk insanını şu imgelerle tasvir etmiştir (s. 9): “*Koskoca esaslı ve göz alıcı kavukları olan...*”, mitolojik yüklemeler de yaparak biraz abartmıştır: “*Ölümsüz ruhlar taşıyan ve belki de düşünme yeteneği olan varlıklar. Sava kıyılarında yaşayan koca Türkler... asker mi sivil mi oldukları belirsiz olan bu insanlar eski Türklerdendir, tüm yoksulluklarına rağmen hâlâ zafer kazanmış bir ırkın sert ve özgür tavrını taşırlar...*”

Kinglake’e Osmanlı topraklarında seyahati boyunca refakat etmekle görevlendirilen, “*Osmanlı ırkına özgü, düzgün ve yakışıklı çehresi olan adam*” için de (s. 10): “*Yüzünde saf bir gurur, onur, sağlamlık ve gizlemeye çalıştığı bir tür çapkınlık vardı. Fikri bir derinliği olmamakla birlikte doğuştan akıllıdır. Atalarının Hıristiyanlara korku salan o hakimane yürüyüş tarzını hâlâ korur.*” diye tarif etmektedir.

Yolculuk esnasında yine kendisine refakat edenlerden Şerif içinse; “*Şerif ne coğrafyayı, ne nerede olduğunu, ne de nereye gittiğini biliyordu. Her şeyi Allah’a, kadere ve İngiliz’in yıldızına bırakmıştı*” (s. 107). diyen Kinglake’i Said haklı olarak şöyle eleştirmektedir: “*Savunma önlemi almaya gerek duymadan konuşmasına rağmen hiçbir Doğu dilini yeterince bilmemektedir. Cahilliği Doğu’yu, Doğu kültürünü, Doğu düşünüş biçimi ve Doğu toplumunu kendince elekten geçirecek genellemeler yapmasına engel değildir*” (Said, 1998, 266).

Türklerin rengârenk giysileri vardır:

“Rengârenk yelek ve cepkenler, bol paçalı donlar ve en zayıf kimseleri bile gerçek bir göbeklilik heybeti verecek şekilde bele kat kat sarılmış şal (kuşak). Kuşakların içinde parlak ve gümüş kaplamalı türlü silahlar, eskimiş ve hatta lime lime olmuş elbiselerin üstüne kuşanılınca büsbütün parlıyorlardı. ‘O’ na göre silaha bakmak bir namus meselesidir. O parlak yatağanın kendi kötü durumundan etkilenmesine asla izin vermez. Sonra uzun, sarkık bıyıklar, insanı deler gibi bakan gözler üzerine indirilmiş, vaktiyle beyaz olan kavuklar...”

Kinglake’in bakış açısından genel hatlarıyla ‘Osmanlı’da bir erkek’ böyle tasvir edilmektedir.

“Tavırlarındaki yorgunluk bu adamlara hüznü bir gurur verir ve eskiye

bağlı kalmış Osmanlılarda ekseriya görülen güçlüklerle karşı alaycı bir tavır. Sanki boğazımızı kesmekle bavullarımızı taşımaktan daha faydalı, daha onurlu ve daha dindarca bir iş yapacaklarmış gibi duruyorlardı” (s. 10). Yazar yer yer bu denli abartılı ifadeler üretme serbestisini bulmaktadır.

Osmanlı topraklarında yürümeye başladığı andan itibaren Kinglake, çevresindekilerden çok etkilenmiştir. Ancak, yanında getirdiği ön yargılarına ilk andan itibaren karşılık aramaya başlamıştır. Kinglake’in ön kabullerinde Türk demek; ‘çok eşlilik’, ‘sevabına öldürmek’ ve ‘Kur’an demektir. “*Uşak Steel, bunlardan korkuyordu diyemeyiz, ama kendini cesaretle ölüme, Kuran’a ve hatta çok eşliliğe hazırlıyordu.(s. 10)*” diyerek korkularını uşağının üzerinden anlatır.

Kinglake, Osmanlı topraklarına daha ayak basar basmaz karşılaştığı insan manzarasını böyle tasvir ederken, içinden geçtiği kenti, ıssız ve yıkık sokakları, iki tarafından damları alçak, penceresiz, beyaz evlerin sıralandığı dar ve dik sokaklarla hatırlıyor. Orada, Sokak köpekleri bile vahşi görünüşlüdür, kurda benzerler.

Doğu’da herkes, her şey sessizdir. Bu ‘ölü imparatorluğun (s. 30)’ topraklarında bir ölüm sessizliği vardır. Kinglake’e göre, *Doğulu için canlı hiçbir şey yoktur; orada her şey kuru ve bir mummyadan farksızdır. Diğer gezginlerin çoğu gibi o da ölmüş ve kurumuş, entelektüel mumya olmuş Doğu yerine kendi doğusunu yaratmayı daha uygun görmüştür (Said, 1998, 266-267).*

Kinglake, “*Türkler biz aralık ayında yağan kara nasıl bakıyorsak, onlar da size Allah’ın mevsiminde gönderdiği açıklanamayan fakat ne işe yarayacağı sonradan belli olacak, rahat kaçırıcı bir marifeti olarak bakarlar” (s. 11).* Kinglake’in Doğu’luya bakışı ile Foucault’cu bakış arasında büyük bir benzerlik vardır. Bakışın sahibi öznedir. Çünkü iktidar, güç ondadır. Baktığını nesneye dönüştürür. İktidar ve güç, ‘*Osmanlı’nın toprak bütünlüğünü sağlama*’ hedefinde varlık gösterir (s. 14).

Egemen olanın, görülmeden gören hükmedici iktidarın bakışı *panoptik* bir bakıştır. Panoptik bakış, Mimar Jeremi Bentham’ın hapisane için tasarladığı ve hiçbir zaman gerçek hayata geçirilmemiş olan cezaevi dizaynıdır. Binanın tam ortasında bir gözetleme kulesi yer alır ve kuleden tüm mahkumların hücreleri görülebilir. Böylece amaçlanan, mahkumların sürekli gözetlendikleri hissi ile hareket

etmelerini sağlamaktır. Foucault panoptik kavramını iktidarın bakışı olarak ortaya atar (Rigel, 2003, 320-321). İktidar erkekse, erkeğin bakışı panoptiktir.

Kinglake Osmanlı topraklarında iken köle satan bir tacire uğrar. Tacir: “*Ayın ondördü gibi güzel bir kız gösterir... Kinglake: “Hakikaten de geniş yüzlü Türk kızının geniş yüzü son derece beyaz ve yuvarlak olması nedeniyle ayın ondördüne benzetmek yanlış olmazdı. Ancak, ‘pek genç olmasına rağmen, fazlasıyla şişman bir kadındı. Bazı ilaçlarla veya özel bir perhizle beslenmiş ve beyazlatılmış gibi görünüyordu.”* Bakışın sahibi olan özne tabii ki Kinglake’tir, baktığı nesne ise alt tarafı satılık ‘beğenilmek’ için orada ‘beslenen’ köledir. Çünkü iktidar, güç egemen olandadır. Baktığını nesneye dönüştürür.

İslam dininin hakim olduğu yerlerde görünüşte ne hazin ve ağır bir havanın hüküm sürdüğünü bilirsiniz. Müslümanlar güzelliği hapsederler ve öyle sert ve kasvetli bir ahlak kuralı uyguluyorlar ki, yorgun gezginin etrafta bir mutluluk işareti görebilmesi için çok dolaşması gerekir (s. 138).

Belgrad Kalesi’ndeki paşayı ziyaret eden Kinglake, orada içtiği kahve ve nargile malzemelerinden ve servisten çok etkilenerek ‘doğu keyfi’ne tanık olmuş, ilk defa Doğu’da bir şeyi çok beğenmiştir. ‘*Çay sevgisi İngiliz’le Asyalı arasında bir dostluk kaynağıdır. İran’da çayı herkes içer. Osmanlılar arasında lüks sayılırsa da, mübarek çayın tadını bilmeyen Osmanlı azdır.*’ (s. 108) Diye düşünmektedir seyyah.

Asyalının ehli keyf olmasından etkilenen Avrupalının karşısında Avrupa’nın teknik gelişmeleri kulağına çalınan Asyalı vardır. Paşa İngilizlerin tekerlek üstünde kaynar kazanlarla işleyen lokomotiflerini ‘*zihninin aldığı*’ belirtir. İngiliz de, Osmanlılar gibi kendilerinin de doğruluğu seven, sözüne sağdık bir ulus olduğunu belirtir. Karşılıklı kanaatler böyle sürer gider. Aslında Doğulu, Batılıyı anlamaktan aciz, Batılı ise Doğulunun söyleyeceklerini zaten önceden tahmin edebilmektedir. Kendini anlatamayan Doğuluyu bir de yanlış çeviri yapan tercümanla birlikte düşündüğünüzde, Doğulunun söylediklerinin hiçbir önemi kalmamaktadır.

Kinglake’in Türklerin yaşam tarzı ile ilgili izlenimi şudur: *Asya’nın lüksü çok sadedir. Doğulu ayrıntıyı seven bir yaratık değildir. Onun gösterişinde karmaşıklık yoktur. Bir İngiliz’in kibarlığı ile kabalığı arasındaki ince ayırım çok kolayca belirlenirken, Doğuda böyle incelikler yoktur. Bir paşanın zevkiyle bir köylünün*

zevki ayındır. Geniş, serin mermer döşemeler; sade bir divan, gölgeli salonlardan serin serin esen hava, duvarda Kuran'dan bir sure, akan su sesi ve manzarası, nargilenin serin güzel kokulu dumanı, evin iç odalarında toplanmış çocuklar ve eşler; varlıklı bir kimsenin en yüksek zevkleri olan bütün bunlara imparatorluk dahilinde en sade bir Müslüman bile sahip olabilir.

Türk'lerin kendilerine özgü gururlarına rağmen, bir İngiliz'e bile içten gelen bir saygı gösterirken, Avrupa'da aynı durumda insanların ne kadar asık suratla ve resmiyetle davrandığını kıyaslar ve *Avrupa'nın köhneleşmiş uygarlığından kurtulmak ne tatlı bir şeydir!* diye düşünür. Ancak bu sadece Doğu'lunun doğallığından kaynaklanmaktadır, o kadar.

Yolculuğuna devam eden Kinglake, İstanbul'a geldiğinde burada vebanın hüküm sürmekte olduğunu öğrenir. Ancak yine de İstanbul'u çok beğenir, camileri ve minareleriyle ünlü İstanbul'da dünyanın hiçbir yerinde olmadığı kadar güzel bir şekilde deniz içtenlikle şehre sokulmuştur. İstanbul'da otelinizden çarşıya gitmek isterseniz, içinde binlerce yelkenli gemi bulunan ve Haliç denilen açık mavi suyolundan geçmeniz gerekir. St. Mark sarayları arasında süzülüp giden gondollara alışkınsınızdır. Fakat burada sokakta karşınıza yüz yirmi toplu bir gemi çıkar. İşte Kinglake'e göre İstanbul böyle bir yerdir.

Kervansaraylarla ilgili olarak seyyah: *"Kervansaray kalmak için fena bir yer değildir. Ortasında dört köşe bir avlu vardır. Zemin kat depo olarak kullanılır; birinci katta müşteriler kalır. Açık avluda ise hayvanlar bağlanır, yükler indirilip bindirilir ve ticaret yapılır. Müşterilerin kaldığı odalar, binanın etrafını içten dolaşan koridorlara açılan küçük hücrelerdir."* demektedir (s. 142). Bu Foucault'nun bahsettiği 'Panoptik yapıyı çağrıştıran bir yapı tasviridir.

Kinglake'in genel söyleminden anlaşılan, o dönemde İngilizler yazarın gözünde dünyanın her yerinden sorumlu olan, her yere hakim olan millet, dünyanın efendisiydi. *"..Beyaz adam kendi mitolojisini, Hint-Avrupa mitolojisini, kendi logosunu, yani kendi hususi dilinin mitosunu, aklın evrensel şekli olarak kabul ediyor"* (Derrida'dan aktaran: Young, 2000, 20). *"...Hindistan İmparatorluğu'nun emanet edildiği birkaç bin saygıdeğer İngiliz'den biri..."* (s. 156), *"Avrupalıların doğal üstünlüğü.."* (s. 206), *"...ancak bir İngiliz böyle asil bir davranışta bulunabilir..."* (s. 182), İfadelerinden de bu egemenlik ve üstünlük bilinci

hissedilmektedir.

Kinglake, Doğulularla konuşmanın (bu gizemli yaratıkları anlayabilmenin) en emin yolunun, onlara yaklaşmak olduğunu yinelemektedir. Ancak bir Avrupalı olarak onlara nasıl yaklaşacaktır? Egemen bir Avrupalı olarak (!) Egemenlik sahibi bir Avrupalı olmaktan daha güçlü ne vardır? Kendisinden önce Lamartin gibi Kinglake de kendi gücü ile ülkesinin gücünü mükemmel şekilde özdeşleştirmektedir (Said, 1998, 267).

Yeryüzündeki imparatorlukların en büyüğü ve en kuvvetlisinin payitahtı Londra'dan çıkıp doğu prensinin payitahtına giderseniz, sadece azalmakta olan bir kuvvet ve görkem bulursunuz ve sevincinizden gülüp oynamak istersiniz. Ama bırakın veba zebanîsi buradan gitmesin. Ordulardan daha kuvvetli, en şanlı devrinde Süleyman'dan daha müthiş olan veba, bu zayıf kente öyle bir görkem ve azamet kazandırır ki orada iken, bu ölü imparatorluğun gölgeleri arasından geçmek zorunda kalırsanız, hiç olmazsa uygun bir saygı ve korku duygusuyla geçersiniz (sh.30).

Tuhaf Doğuyu anlayabilmek için *Batı* mihenk taşına vurmak gereklidir. Bu yüzden Kinglake yer yer kıyaslamalara gider: *Eğer aynı veba Avrupa'da olsa idi, hastalık bulaşır korkusuyla kimse bir birinin yanına yaklaşmazdı. Oysa burada Müslüman, sanki Allah'ın gözü altındaymış gibi, rahat rahat yürür ve hiçbir şeye kulak asmaz. Frenkler ise ölümden korkup büzülürler (s. 30).* Kinglake, bir cenazenin mezara götürülürken tabuttan ayağının sarktığını ve kendisinin de cenazenin ayağına dokunmuş olabileceğini söyleyerek ciddi bir mübalağada bulunmuştur. Çünkü Müslüman inancında cenazenin ayakları birbirine bağlandıktan sonra, hiç ceset görünmeyecek şekilde kefene sarılmaktadır. Bu uygulama hiçbir zaman değişmez.

Kinglake Türk kadınlarından oldukça etkilenmiştir. Türk hanımefendisi bir yığın beyaz kumaş içindedir. Elbisesinin kıvrımları arasında bocalayarak yürür. Fakat kendisini güzelleştiren bu yükünü taşıyışında bir kadın titizliği vardır. Bunlarda yüksek bir cesaret de vardır. *“Üzerinizde hakimiyet kuracak çapta bir güzellik karşısında betiniz benziniz atar (s. 33). Diğer taraftan buna tezat olarak bu geçici dünyada kadının başlıca görevi olan güzel görünme konusunu, o kadar boşlamışlar ki, onları bunun için affedemiyorum” (s. 146)* da demektedir seyyah.

Doğu Akdeniz bölgesinde genel olarak Kıbrıs kadınlarının şahane İzmirli kız kardeşleri kadar güzel olmadığı kabul edilirse de, Yunan denizi olan Akdeniz'in hiçbir kentinde kendisine bir fenalık gelmeyeceğini ve hâlâ oralara hiç korkmadan demirleyebileceğini söyleyen Yunanlı, sihirli Kıbrıs Adası'na gelir gelmez aşkın pençesine düşeceğinden emindir (s. 67)

Asya'da gezinin zevkini kaçıran ve seyyah için rahatsız edici olan şey, her yerde işinizi kafa tutarak yaptırmanızdır. *Tercümanlarınız sizin namınıza kim bilir ne ağır sözler söylüyor, ne yalan vaatlerde ve tehditlerde bulunuyor ve kim bilir ne büyüklükler taslıyordur. Tercümanınız sizin için devamlı mücadele etmek zorundadır (s. 142).*

Edward Said'in Oryantalizm adlı kitabında oryantalizmle İngilizlerle Fransızları çok ilişkilendirmektedir. Said'e göre kısaca oryantalizm, *İngiltere ve Fransa'nın Doğu'ya karşı ince bir duyarlılığıdır (Said, 1998, 306)*. İngiliz oryantalizmini değerlendiren Said, Doğu ve Batı arasında korunması gereken farklılık duygusu, Batı'nın Doğu üzerinde egemenlik kurma isteği gibi konular her iki oryantalizmde de aynıdır. Ayrıca İngilizler bağımsız topraklarda Doğu halklarının yönetimini çok iyi beceriyorlardı (Said, 1998, 306). Doğulu bir şahıs; önce Doğulu, sonra insandır (Said, 1998, 314). Said'in tahlilleri ve ulaştığı kanaatler ile bu çalışmada incelenen Eothen, gerçekten de tam olarak örtüşmektedir.

Said'e göre, *"Tüm kişisel farfaralığına rağmen Kinglake Doğu üzerinde genel ve ulusal bir düşüncüyü dile getirmektedir. Kişiliği bu düşüncenin ifade aracıdır. Onu dilediği gibi kullanmaktadır. Yazdıklarının hiçbir noktasında Doğu hakkında yeni bir düşünce uyandırma gayretinin en ufak bir izine dahi rastlanmaz"* (Said, 1998, 267).

Sonuç

Seyahatname literatüründen elde edilen genel bilgiler ve incelenen seyahatname doğrultusunda, oryantalist bakış açısının geçmişten gelen, hala devam eden belirli kalıplarının olduğu tespit edilmiştir.

1844'te yazdığı Eothen adlı seyahatnamesinde oryantalist bakış açısıyla doğu tasvirleri yapan yazar [*depicter*] Kinglake, sık sık Doğu-Batı kıyaslamasına gitmiş, abartılı tasvirlerde bulunmuş, kimi zaman da gördüklerinden fazlasını hayal gücünün yardımıyla üretmiştir.

Oryantalist seyyah, Doğu da yaşayanın neden ve nasıl ‘Doğulu’ olduğunu yalnızca Batılıya değil, Doğuluya da göstererek benimsetmektedir. Bu gösteride bazen her şey olduğu gibi gösterilir, bazen de gerçeğin dev aynasından geçmiş hali imgeleştirilir. Oryantalist, Doğulunun tarihini, coğrafyasını, dinini, dilini, kültürünü ve karakterlerini saptar, belgelendirir ve tüm dünyayı bilgilendirir.

Eski metinlerde farklı (politik, ideolojik ve çıkar ilişkiler) açılardan bakılıp, farklı farklı görülen doğu aslında özünde tek bir Doğu; aynı sıfatlar, aynı imgelerle betimlenen, hiç değişmeyen bir ‘mumyalaşmış’ Doğudur. (*mumyalaşmış* ifadesini Said Kinglake için *Oryantalizm*’de kullanır) Seyahatnamelerde hayranlık duyulurken dahi ironik bir şekilde aşağılanan, açıktan beğenilen, örtük olarak hor görülen, ‘üstün’ Batı kültürüne karşı Doğu... Doğulu, *İngiliz’in yaptığı buhar makinasını ‘zihni almamakta’*dır. Kinglake’in “*Türkler biz aralık ayında yağan kara nasıl bakıyorsak, onlar da size Allah’ın mevsiminde gönderdiği açıklanamayan fakat ne işe yarayacağı sonradan belli olacak, rahat kaçırıcı bir marifeti olarak bakarlar (s. 11)*” şeklinde belirsizleştirdiği meçhul olarak Doğulu, kendini kendisi tanıtmadığında, başkasının kendisini dilediği gibi tanıttığı bir Doğuludur. Geçmişte Türk’ü Osmanlı’yı yani tüm ‘Doğu’yu o günün imkânlarında seyahatnameleri ile tasvir eden Batı, bugün de uluslararası haber ajansları başta olmak üzere, film ve tüm medya endüstrisi üzerinden yapmaktadır.

İrkçılığı, sömürgeciliği ve emperyalizmi yaratmış olan Batı’da elbette ki Doğu’ya karşı önyargılar vardır. Fakat soruna iki yönlü bakmak gerekir. Bu gibi önyargılar, Doğu’da da fazlasıyla bulunmuyor mu? (Timur, 2003, 68). Avrupa’nın Doğu hakkındaki görüş ve düşünceleri daima Doğu ile Batı arasındaki ilişkilerde sorun olmuştur. Bu sorunun aşılması için ne yapılması gerektiğini yine bir Oryantalist Massignon şöyle tanımlar (*Aktaran: Türkbağ, 2002, 208*): *‘Ötekini anlamak için onu kendimize katmak değil onun konuğu olmak gerekir.*

KAYNAKÇA

BEDARIDA, Francois (2001). Tarihçinin Toplumsal Sorumluluğu, (Çev: Ali Tartanoğlu-Suavi Aydın), Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık.

BİNARK, Mutlu (1998). “*Oryantalist Söylem ve Japonya*”, Kültür ve İletişim. Kış

1998 Sayı:1/1

BOTTOMORE, Tom (2002). Marksist Düşünce Sözlüğü, (Çev: Mete Tunçay), İstanbul: İletişim Yayınları.

BOYNE, Roy (1998). Foucault ve Derrida'da Feminizm ve Ayrım, (Çev: Ayşe Banu Karadağ), İstanbul: Sel Yayıncılık.

CANPOLAT, Nesrin (2003). *Bilginin Arkeoloğu Michel Foucault*, (Editörler), Nurdoğan Rigel, Gül Batuş, Güleda Yücedoğan, Barış Çoban. Kadife Karanlık, İstanbul: Su Yayınları, s.73-113.

EMİR, İsmet Yazıcı (2003). Kitle İletişiminde İmaj, İstanbul: İm Yayın Tasarım.

FENTRESS, James (1998). "Deli Öteki", Tarih Eğitimi ve Tarihte 'Öteki' Sorunu, II. Uluslararası Tarih Kongresi, 8-10 Haziran 1995, İstanbul. Tarih Vakfı Yayınları 62, 1998.

GÜVENÇ, Bozkurt (1995). "Tarihi Perspektifte Kimlik Sorunu Özdeşimlerini Belirleyen Bazı Etkenler", Tarih Eğitimi ve Tarihte 'Öteki' Sorunu, II. Uluslararası Tarih Kongresi, 8-10 Haziran 1995, İstanbul. Tarih Vakfı Yayınları 62, İstanbul, 1998.

HALL, Stuart (1996). The West and the Rest: Discourse and Power, Modernity and Introduction to Modern Societies. Thompson, Blackwell.

HOBBSAWN, Eric (1999). Tarih Üzerine, (Çev: Osman Akınhay), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

KINGLAKE, Alexander William (1845). Eothen, or, Traces of Travel Brought Home From the East, Wiley and Putnam, 161 Broadway New York,

KINGLAKE, Alexander William (2004). Eothen Bir Oryantalistin Doğu Seyahatnamesi, (Çev: Adem Fidan), İstanbul: İlkbiz Yayınevi.

MARDİN, Şerif (2002). "Oryantalizmin Hasıraltı Ettikleri", Oryantalizm-I, Doğu Batı Düşünce Dergisi, 2002 Yıl: 5, Sayı: 20, Ankara: Doğu Batı Yayını

PARLA, Jale (2001). "Oryantalizm Hayali Doğu", Atlas Dergisi, Mart 2001 Sayı: 96.

- PİTERBERG, Gabriel (1995). "Uyanış" Mecazı: Oryantalizm ve Milliyetçi Tarih Yazıcılığı", Tarih Eğitimi ve Tarihte 'Öteki' Sorunu, II. Uluslararası Tarih Kongresi, 8-10 Haziran 1995, İstanbul. Tarih Vakfı Yayınları 62, İstanbul, 1998.
- RİGEL, Nurdoğan (2003). *Lacan'ın Çekiciyle Put Kırarak Slavo Zizek*, (Editörler), Nurdoğan Rigel, Gül Batuş, Gülede Yücedoğan, Barış Çoban. Kadife Karanlık, İstanbul: Su Yayınları, s.315-345.
- SAID, Edward (1998). Oryantalizm, (Çev. Nezh Uzel), İstanbul: İrfan Yayıncılık & Tanıtım
- SARUP, Madan (2004). Postyapısalcılık ve Postmodernizm, (Çev: Abdülbaki Güçlü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- TEKELİ, İlhan (1995). "Tarih yazıcılığı ve Öteki Kavramı Üzerine Düşünceler", Tarih Eğitimi ve Tarihte 'Öteki' Sorunu, II. Uluslararası Tarih Kongresi, 8-10 Haziran 1995, İstanbul. Tarih Vakfı Yayınları 62, İstanbul, 1998b.
- TEKELİ, İlhan (1998). Tarih Yazımı Üzerine Düşünmek, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- TEKELİOĞLU, Orhan (2003). Foucault Sosyolojisi, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd.
- TİMUR, Taner (2003). "Oryantalizm(ler) tartışması", Toplumsal Tarih Dergisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, Kasım 2003 Cilt: 19 Sayı: 119.
- TÜRER, Celal (2002). "Ralph Waldo Emerson'ın Oryantalizmi", Oryantalizm-II, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Ankara 2002 Yıl: 4 Sayı: 20.
- TÜRKBAĞ, Ahmet Ulvi (2002). "Şark'a Dair: Miladın 24. Yılında Şarkiyatçılık", Oryantalizm-I, Doğu Batı Düşünce Dergisi, 2002 Ankara Yıl: 5 Sayı: 20.
- YEĞENOĞLU, Meyda (2003). "Öteki Mekânda Olmak: Post Kolonyal Dünyada Göçmenlik ve Turizm", Kültür ve İletişim, 2003 Sayı:6/2.
- YOUNG, Robert (2000). Beyaz Mitolojiler Tarih Yazımı ve Batı, (Çev: Can Yıldır), İstanbul: Bağlam Yayınları.

YÜKSEK, Özcan (2005). "İmge İmparatorluğu", Atlas Dergisi, Atlasname, <http://www.kesfetmekicinbak.com/atlasdan/atlasname/01034/> , Erişim tarihi: 06.10.2005